

Л.В. Худояр – здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ПРАВОВІ АКТИ УКРАЇНИ – ГЕТЬМАНЩИНИ ЯК ПЕРШІ СПРОБИ СТВОРЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Сучасна система нормативно-правових актів, які складають систему вітчизняного фінансового законодавства є досить розгалуженою. Вона включає: міжнародні правові акти, ратифіковані Україною; закони України; підзаконні нормативні акти (Укази Президента України, декрети, постанови, розпорядження Кабінету Міністрів України, накази, інструкції, правила, локальні нормативні акти) тощо [2, с. 107].

Перші кроки по створенню вітчизняного фінансового законодавства були зроблені ще на початку формування української державності – у період України-Гетьманщини.

Насамперед, норми, які мають на меті урегулювання фінансових відносин, зустрічаються у актах конституційного характеру цієї доби. Зокрема, у ст. 3 Статей Богдана Хмельницького, укладених з царем Олексієм Михайловичем 13 березня 1654 р. зазначалося: “Також шляхта, яка казну свою мала за кріпостями на маєтностях тоді й тепер, щоб їм виплачено було чи на маєтностях доволодіти дано”. У ст. 4 цього ж акту йшлося про те, що право збирати податки на території Гетьманщини належить місцевим чиновникам та органам самоврядування: “По містах щоб урядники на те достойні обиралися із наших людей, які мають, як піддані твоєї царської величності, все справляти та урядувати і віддавати належний прихід по правді в казну твоєї царської величності. Указав цар і бояри приговорили: бути за їхнім чолобиттям, а бути урядниками: війтам, бурмистрам, райцям, лавникам і грошові доходи, і хлібні, і всякі на государя збирати їм і віддавати в государеву казну тим людям, яких государ пришле, і тим людям для тієї збірної казни государ пришле над тими збирачами доглядати, щоб чинили по правді” [1, с. 14].

У іншому важливому конституційному акті – Конституції Пилипа Орлика закріплювалося, що Скарб держави був відділений від особистого скарбу гетьмана та адміністрації. Генеральний Скарбник, що перебував при Гетьмані й постійно знаходився в столиці та по два присяжних Скарбники у кожному полку повинні були обиратись двома станами: козаками і простим людом (міщанами та селянами) (ст. 9). Це було важливим кроком до встановлення і конституційного закріплення рівності станів [4, с. 17-18].

Норми фінансового права містилися також і в універсалах Гетьманів, зокрема, гетьмана Івана Мазепи: універсалі – привілеї Густинському монастиреві на монопольну торгівлю горілкою під час ярмарку; універсалі про надання Київській митрополічій кафедрі на прохання київського митрополита Варлама Ясинського прибутку з “помірного пашенного” з товарів, що продаються на київському ринку; універсалі гадяцькому полковнику і старшині та до всього поспільства про шинкування горілки та

оренду шинків; універсали щодо стягнення горілчаної оренди у Переяславському полку; універсали Новгород-Сіверському Спаському монастиреві на горілчану й тютюнову оренду в селах Спаському, Мезині, Ксьондзівці та Мельні; стверджувальному універсали Свято-Михайлівському Золотоверхому монастиреві про право стягати мито з купців за проїзд через монастирську греблю; універсали про сплату мита мешканцями Києва на товари, що ввозяться та вивозяться з країни; універсали Чернігівському Єлецькому монастиреві на горілчану, тютюнову і дьогтеву оренди в селах Анисів, Горбів, Мошонки, Овдіївка та інші [3, с. 21, 35, 45, 48, 51, 66, 69, 88].

Норми фінансового права встановлювали у своїх універсалах та наказах полковники (очільники полкових урядів – адміністрації територіальних одиниць України-Гетьманщини – полків), а також козацька старшина.

Зокрема, такі норми містять: універсал генерального бунчужного Якова Лизогуба про делегування повноважень Антонові Давидовичу на збирання з дїгтярів встановленого на військо податку; оборонний універсал ніжинського полковника Лук'яна Жураківського івангородському цеху ткачів, швеців, та кравців; універсали прилуцького полковника Івана Носа про підтвердження прав прилуцького цеху музик та підпорядкування йому усіх, хто заробляє грою музики у Прилуцькому полку, а також про права та обов'язки прилуцького кравецького цеху та ін. [5, с. 549, 570, 578, 579].

Таким чином, норми фінансового права у період України-Гетьманщини містили міжнародні правові акти, акти конституційного характеру та акти вищих і місцевих органів влади і управління. Втім, оскільки у той час не існувало поділу нормативних актів на закони і підзаконні акти, то їх юридична сила визначалася за статусом органу правотворчості: акти вищих органів влади (гетьман, генеральна старшина) та акти місцевих органів влади (полковники, полкова старшина).

Характерною рисою нормативних актів того часу, які регулювали фінансові відносини, є їх переважно спеціальний характер, заснований на феодалному розумінні права, як права – привілею.

Література

1. Богдан Хмельницький. Договірні статті з російським царем Олексієм Михайловичем [Текст] // Тисяча років української суспільно-політичної думки : у 9-ти т. – К. : Дніпро, 2001. – Т.3. – Кн.1 : Перша половина XVII ст. / упор., прим. В. Шевчука. – 2001. – 536 с.
2. Дмитренко, Е. С. Фінансове право України. Загальна частина [Текст] : навчальний посібник / Е. С. Дмитренко – К. : Алерта ; КНТ, 2006. – 376 с.
3. Доба гетьмана Івана Мазепи в документах [Текст] / упоряд. : С. О. Павленко. – К. : Києво-Могилянська академія, 2007. – 1144 с.
4. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність [Текст] / НАН України ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького ; Ю. С. Шемшученко (відп. ред.), І. О. Кресіна (упоряд.) ; 2-ге вид. – К., 2006. – 310 с.
5. Універсали Павла Полуботка (1722–1723) [Текст] / Павло Сохань (голова ред.кол.), Вячеслав Риневич (упоряд.). – К., 2008. – 719 с. – (Універсали українських гетьманів; Серія 1).